

PSIXOLOGIYANING DOLZARB MUAMMOLARIDAN BIRI - GEDANIZIMNING OILA BARQARORLIGIGA SALBIY TA'SIRI

Kushakova Nargiza Islambayevna

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

“Amaliy psologiya” kafedrası o`qituvchisi

Annotatsiya:

Bugungi kunda zamonaviy dunyoda oila va oilaviy qadriyatlar yosh avlodning axloqiy va axloqiy meyorlarini rivojlantirishning asosiy instituti hisoblanadi. Bola ota-ona munosabatlari muammosi nafaqat zamonaviy jamiyat muammosi, balki otalar va bolalar muammosi har doim dolzarb bo'lib kelgan. Ushbu maqolada psixologiyaning dolzarb muammolaridan biri - gedanizimning oila barqarorligiga salbiy ta'siri ko'rib chiqiladi, jumladan, ushbu muammo bo'yicha psixologik adabiyotlar tahlili ham amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar: gedanizim, oila barqarorligi, Internet, ommaviy axborot.

O'zbekistonda o'smirlarning ota-onaga, oilaviy qadriyat va an'analarga munosabatlaridagi o'zgarishlar, albatta, Yevropadagidek tez emas, balki ancha sekin kechmoqda, ammo bu jarayon Internet va ommaviy axborot vositalarining yosh avlodga ta'sirini hisobga olgan holda sezilarli bo'lib bormoqda. Psixologiya va boshqa falsafiy va ijtimoiy fanlarda gedonistik dunyoqarash sog'lom va sifatli oilani yaratishga to'sqinlik qiladi degan fikr mavjud. Aksiologik ta'lim, unga ko'ra zavq hayotning yeng yaxshi va ma'nosi, yagona terminal qiymati. Shu bilan birga, ma'lumki, aynan oila insonning ko'plab muhim asosiy ehtiyojlarini, xavfsizlik va muhabbatga bo'lgan yehtiyojni qondirish imkoniyatini beradi. Bu qarama-qarshilik bu masalalarga e'tibor berishga sabab bo'ldi. O'g'il va qizlarning oilaviy qadriyatlar haqidagi g'oyalari va voyaga yetish va o'z oilalarini yaratish yo'liga o'tayotgan o'g'il va qizlarning yangi avlodiga xos bo'lgan gedonik yo'nalish o'rtasida ziddiyat mavjudligini aniqlash muhimdir. Jamiyatdagi o'zgarishlar o'z qoidalarini belgilaydi va insonning oilaga bo'lgan munosabatini qayta ko'rib chiqadi, bu uzoq vaqt davomida eng muhim shaxsiy va ijtimoiy qadriyatlardan biri bo'lib kelgan. Mintaqamizning mentalitetini hisobga olgan holda, mamlakatimizda, Yevropa Ittifoqi mamlakatlaridan farqli o'laroq, oilaning maqomi va ahamiyati yuqori darajada qolmoqda [1,2]. Shu bilan birga, "zamonaviy Yevropada oilaga tegishli muammolar qisman [Rossiyaga]

xosdir yoki yaqin kelajakda Rossiyada bo'ladi" degan fikr bor [2]. Shunga o'xshash, tasalli beruvchi prognozlar bizni tashvishga solishi mumkin. Aynan shu ta'sir bizni tarixan shakllangan va juda muhim oilaviy qadriyatlarimizda salbiy oqibatlariga olib kelmaslik uchun ushbu muammoga jiddiy ye'tibor berishga undaydi. Oilani qadriyat sifatida tushunish kelajakdagi nikohning statistik jihatdan muhim funksiyasidir (masalan, o'rta maktab o'quvchilarining katta namunasida olingan ma'lumotlarga qarang) [3]. Voyaga yetganida, bunday tushuncha nikoh munosabatlarining sifatini oshiradi va moddiy farovonlik va nikohdan qoniqish o'rtasidagi fikr-mulohazalarning vositachisidir [4].

Shaxsiy hayotning ushbu ijtimoiy-psixologik jihatlari juda kam o'rganilgan bo'lsa-da, mavjud ma'lumotlar oilaviy hayotga ijobiy munosabatni shakllantirish zarurligini ko'rsatmoqda. Zamonaviy jamiyatda oila qurish an'analarga tahdid soluvchi eng muhim omillar orasida psixologlar ham, jamoat arboblari ham yoshlarning gedonik yo'nalishini ko'rsatmoqdalar [5-8]. Taniqli siyosatshunos P. Byukenanning fikricha Gedonizm - oila ichidagi munosabatlarning buzilishiga sabab bo'ladi [6]. F. Zimbardo va N. Kolombe nuqtai nazaridan, xuddi shu qiymat asoslari hozirgi kunga e'tibor qaratish va kelajakka qiziqishning yetishmasligi bilan birgalikda zamonaviy G'arb erkaklarining oila qurishni istamasligiga olib keladi [7]. Ehtimol, bunday xatti-harakatlarning natijasi kelajakdagi odamning oilasida hedonistik ye'tiqodlarni rag'batlantirishdir. Gedonizm va oilaviy qadriyatlarning yonma-yon joylashishi oilaning muayyan qiyinchiliklarni qo'llashi va gedonistga tegishli yehtiyojlarni qondirish uchun ozgina imkoniyatlar qoldirishi haqidagi yashirin ishonch bilan bog'liq. Shu bilan birga, psixologlar subyektiv farovonlik va ijobiy his-tuyg'ular oiladagi ijobiy yaqin munosabatlar tajribasi bilan bog'liqligini isbotladilar [8]. Farzandli bo'lish hayotdan qoniqish va baxt topishga hissa qo'shadi, lekin bolalarning Internetga qaramligi, oilada yomon muloqot, ijtimoiy tarmoqlarda o'tirib, ularni muloqot qilish va oila a'zolariga yordam berish imkoniyatidan mahrum qilish, hedonizm mafkurasini yuklaydi. Boshqacha qilib aytganda, farovon oilaviy hayot to'sqinlik qilmaydi, aksincha hayotdan zavq olishga va shaxsiy baxtga erishishga yordam beradi.

Ertalabdan kechgacha kompyuterda o'tirgan bolalar, atrofdagi virtual dunyodan boshqa hech narsani ko'rmaydilar, o'zlarini haqiqiydan yopadilar va hayotlarini faqat Internet ichida tasavvur qiladilar. Bu gedonizmning namoyon bo'lishi yemasmi, shu bilan birga, o'smir bilan birga yashaydiganlarni sezmasdan, faqat

o'z manfaatlari va yehtiyojlarini hisobga olgan holda. Bu shuni anglatadiki, gedonik yo'nalish oilaviy qadriyatlarni kamaytirishi, bola va ota-ona munosabatlarida nizolarni keltirib chiqarishi va qarama-qarshi qarashlar va g'oyalarga qoqilishi mumkin. Gedonizm va oilaviy qadriyatlar o'rtasidagi munosabatlar haqidagi g'oyalardagi farq dolzarb ilmiy muammodir. Afsuski, mavjud qarama-qarshiliklar uchun ishonchli tushuntirish beradigan yetarlicha aniq va o'tkazilgan yempirik ma'lumotlar yo'q. Bu qisman ularning namoyon bo'lishini ishonchli o'lchashga imkon beradigan gedonizmning psixologik tadqiqotlari nisbatan yaqin tarixga yega yekanligi bilan bog'liq: birinchi tegishli anketa faqat 2005 yilda K. Peterson va hammualliflar tomonidan taklif qilingan [9]. Birinchisi, uning xulosasiga kelsak, uchta asosiy komponentni o'z ichiga oladi: oilaning ahamiyati, nikoh yoshi va nikoh holati. Bu, asosan, nikohning individual qiymati haqida; uning nikohdan o'tgan ideal yoshi haqidagi g'oyalar; oilani yaratishning individual, shaxslararo va madaniy jihatlari, masalan, sherikni qanday tanlash va u bilan munosabatlarni o'rnatishni tushunish. Nikohga bo'lgan e'tiqodlar, nikoh dinamikasi (bir-biriga moslashish va rivojlanish, munosabatlardagi o'zgarishlar), uning barqarorligi (oilaviy ittifoqning mustahkamligi, uning buzilishi mumkin bo'lgan sharoitlar, ajralish haqida) haqidagi g'oyalardan iborat) va mazmuni (oilaviy hayot sohasi boshqa sohalarga nisbatan qanchalik muhim) [10]. Bolaning voyaga etishi uchun barcha tamoyillar va munosabatlar bolalikda, oilada va oila a'zolarining bir-biriga bo'lgan munosabatlarida shakllanadi. Oila a'zolariga befarqlik ko'rsatish va aniq gedonik e'tiqodlarni ifoda etish, o'smir faqat o'z ehtiyojlarini qondirish haqida o'ylaydi. Yoshlar tomonidan oila idrok kelib tadqiqotlar ota-ona ajralish kabi omillar muhim rol ko'rsatadi, ota-ona oilasida mojaro, dindorlik [11], shuningdek, ijtimoiy-demografik parametrlar sifatida (gender, mavjudligi yoki oila va bolalar yo'qligi) [12].

Adabiyotlarni ko'rib chiqish gedonik moyillik va oilaning qadr-qimmati o'rtasidagi munosabatlar haqida qarama-qarshi bayonotlar mavjudligini ko'rsatadi. Ushbu dissonansni gedonizmning oilaviy hayotning turli jihatlari (oilaviy qadriyatlar) bilan har xil aloqasi bilan izohlash mumkin: ota-onalik qiymatidan va oiladagi jinsiy aloqalar qiymati bilan bevosita bog'liqlikdan fikr-mulohazalarni kutish oqilona. Bundan tashqari, o'g'il va qizlarning oilasiga bo'lgan munosabatdagi farqlar to'g'risidagi ma'lumotlarni hisobga olgan holda,

oilaviy qadriyatlarning yo‘nalishlar bilan o‘zaro bog‘liqligi ular uchun ham boshqacha bo‘lishi mumkin deb taxmin qilish mumkin.

Hozircha gedonizm va oilaviy qadriyatlar o‘rtasidagi qarama-qarshilik g‘oyasi yetarli psixologik asoslarga ega emas degan xulosaga kelish mumkin. Oilaning qadr-qimmati va oilaviy hayotning turli jihatlarini nafaqat mazmunli va munosib hayotga (yevdemonik yo‘nalish), balki zavq va oddiy insoniy quvonchlarga (gedonik yo‘nalish) intilish bilan bog‘liq bo‘lib chiqdi. Ushbu xulosaning nazariy ahamiyati shundaki, u gedonizmning namoyon bo‘lishi va uning oila va oilaviy qadriyatlar evolyutsiyasidagi roli haqidagi g‘oyalarni aniqlaydi.

Tuzilgan xulosalarning amaliy ahamiyati shundaki, ular yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bo‘yicha ishlar uchun asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Bunday ish jarayonida gedonizm oila va nikohga bo‘lgan munosabatlarga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkinligidan qo‘rqmasdan, ko‘plab o‘g‘il va qizlar uchun tegishli bo‘lgan gedonik yo‘nalishlarga tayanish oqilona. Oilaviy qadriyatlarni tarbiyalash, agar demografik va ijtimoiy muammolarni bartaraf yetishda oilaning roli to‘g‘risida yoshlar uchun ahamiyatsiz tortishuvlar o‘rniga, ularning e‘tiborini oilaviy hayotning insonni shaxsiy baxt va farovonlikka erishishga yaqinlashtiradigan jihatlariga qaratsa, samaraliroq bo‘lishi mumkin. Garchi oilaviy hayot, shubhasiz, ba‘zida o‘z xohish-istaklarini qurbon qilishga tayyor bo‘lishni talab qilsa-da, aftidan, gedonistik nuqtai nazardan, turmush qurish orqali odam yo‘qotganidan ko‘ra ko‘proq narsaga erishadi. Oila insonga shaxsiy baxtga bo‘lgan tabiiy istagi kontekstida berishi mumkin bo‘lgan imtiyozlarga urg‘u berish yigit-qizlarga oila va oilaviy qadriyatlarning ma‘nosini to‘liq tushunishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Rean A. A. Yoshlar qadriyatlari tarkibidagi oila / / Rossiya psixologik jurnali. 2017. Vol. 14, No. 1. C. 62-76. DOI: 10.21702 / rpj.2017.1.4
2. Tarasova YE. O. Jahon diniy konfessiyalaridagi oilaviy qadriyatlar va ularning rus oilasiga ta‘siri / / Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti xabarnomasi. Seriya: Sotsiologiya. 2016. Vol. 16, No. 2. C. 312-322.
3. Tarasova YE. O. jahon diniy konfessiyalaridagi oilaviy qadriyatlar va ularning rus oilasiga ta‘siri / / Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti Byulleteni. Seriya: Sotsiologiya. 2016. Vol. 16, No. 2. C. 312-322.

4. Uillobi B. J. kech o'smirlik davrida nikoh munosabatidan foydalanib, keyingi Ittifoq o'tishlarini bashorat qilish // yoshlar va jamiyat. 2014. Vol. 46 (3). P. 425-440. DOI: 10.1177/0044118X12436700
5. Glasser L. N., Glasser P. H. Hedonism and the Family: Conflict in Values?// Journal of Marital and Family Therapy. 1977. Vol. 3 (4). P. 11–18. DOI:10.1111/j.1752–0606.1977.tb00479.x
6. Бьюкенен П. Д. Смерть Запада. Москва: АСТ, 2007. 444 с
7. Зимбардо Ф., Коломбе Н. Мужчина в отрыве: игры, порно и потеря идентичности. Москва: Альпина Паблишер, 2017. 344 с.
8. Ramsey M. A., Gentzler A. L. An upward spiral: Bidirectional associations between positive affect and positive aspects of close relationships across the life span // Developmental Review. 2015. Vol. 36. P. 58–104. DOI:10.1016/j.dr.2015.01.003
9. Glass J., Simon R. W., Andersson M. A. Parenthood and Happiness: Effects of Work-Family Reconciliation Policies in 22 OECD Countries // AJS; American journal of sociology. 2016. Vol. 122(3). P. 886–929. DOI: 10.1086/688892
10. Peterson C., Park N., Seligman M.E. P. Orientations to happiness and life satisfaction: the full life versus the empty life // Journal of Happiness Studies. 2005. Vol. 6 (1). P. 25–41. DOI: 10.1007/s10902–004–1278-z
11. Нозикова Н. В. Доминирующие ценности семейной целенаправленности в зависимости от некоторых социально-демографических факторов Социальная психология и общество. 2016. Т. 7, № 4. С. 56–67. DOI: 10.17759/sps.2016070404
12. Карнеев Р. К., Мерзлякова С. В. Сравнительное исследование особенностей связи ценности семьи и направленности личности юношей и девушек // Вестник Брянского государственного университета. 2010. № 1. С.145–149.

